

UDK:325.2-055(71=862)''19''
 930.85(71=862)''19''
 Izvorni znanstveni rad
 Primljeno: 15. 11. 2002.
 Prihvaćeno: 25. 11. 2002

SNJEŽANA RUŽIĆ

Hrvatski institut za povijest, Zagreb
Kadezabek@aol.com

U potrazi za poslom – život hrvatskih iseljenika muškaraca u Kanadi između dva svjetska rata

SAŽETAK

U ovom radu autorica pokušava opisati kako je izgledao život hrvatskih iseljenika u Kanadi između dva svjetska rata i kako se iseljavanje odrazilo na obiteljski život, prije svega muškaraca koji odlaze u Kanadu u potrazi za poslom i zaradom. Na početku rada autorica se osvrće na stanje u historiografiji, napose na nova kretanja unutar socijalne historije koja se više zanima za svakodnevni život »prosječnog« muškarca i žene, a manje za političku i diplomatsku povijest, te ističe kako su navedena kretanja pokrenula novi pristup u istraživanju povijesti doseljavanja (*immigration history*). Metodološki rad slijedi pristup »nove« socijalne historije, a temelji se i na teorijskom konceptu *masculinityja*, pa se u okviru toga osvrće na važnije radove o hrvatskim iseljenicima u Kanadi. Rad je najvećim dijelom utemeljen na različitim dopisima koje su hrvatski iseljenici slali u *Kanadski/Hrvatski glas* koji je tiskan u Kanadi na hrvatskom jeziku. U nastavku rada autorica daje kratak osvrt na iseljavanje Hrvata u Kanadu koje postaje značajnije nakon 1925. kada je potpisan sporazum između kanadske vlade i dviju velikih željezničkih kompanija, Canadian National Railway i Canadian Pacific Railway. U glavnom dijelu rada osvrće se na svakodnevni život muškaraca u izoliranoj sredini radnih kampova, teške uvjeta rada, stalnu potragu za poslom te na to kako je višegodišnje izbjavanje od obitelji utjecalo na psihički život pojedinca. Muškarci odlaze u Kanadu u namjeri da se zadrže određeno vrijeme, zarade nešto novca i zatim se vrate obiteljima. Međutim, u okolnostima izbijanja velike ekonomske krize, nezaposlenosti i niskih nadnica, predviđeno vrijeme boravka neočekivano se produžuje, što unosi frustracije u život muškarca i njegove obitelji. U zaključku autorica tvrdi da je pogoršanje političkih i ekonomskih prilika u Kraljevini Jugoslaviji, kao i poboljšanje ekonomskih prilika u Kanadi od sredine tridesetih godina utjecalo na odluku hrvatskih iseljenika da se nastane u Kanadi; ubrzo im se pridružuju i njihove obitelji te je time stvorena podloga za formiranje hrvatske iseljeničke zajednice.

KLJUČNE RIJEČI: iseljavanje, Kanada, socijalna historija, svakodnevni život, muškarci, radni kampovi

Odlazak u Kanadu

Evo ide šesta godinica
 što su nam se pogledala
 u Zagrebu naša mlada lica.
 Sakupi se naša raja
 u Zagrebu gradu,
 agent reče: "ajte momci
 vidjeti Kanadu!"
 Bilo toga, što se kaže,
 ko u gori lista,
 pitali su puno novca –
 do dolara dvista.
 Neko uzme putni trošak

od svojega kuma,
 računa mu i kamate –
 velika je suma.
 Neko opet uzme trošak
 od svojega tetka,
 povrati mu cijelu svotu
 do Božića svetka.
 Neko opet uze trošak
 iz kase – blagajne,
 založio i imetak,
 na kamate trajne.
 Neko opet prodao je

što kod kuće ima,
nadajući se da će opet
pomoć svojima svima.
Agent kaže, kufre slaže:
“Pakujte se momci,
jer “trenovi” već čekaju
i čuju se zvonci.”
Evo za čas punog vlaka
te zaplače svaka majka:
“Ajte sinci, zdravi bili
i živi se povratili!”
A i žena svoga muža
tobož na njegovu ruku pruža:
“ajde mužu, ostani duže,
jer tamo se pare služe” ...
Među rajom nastala je bajka,

teško ide od svoga sina majka:
“Sine, kad ćeš natrag doći,
mene ne ćeš više živu naći”.
Zadnji časak žena kod muža,
ali nakon dvaju sata
drži drugog oko vrata ...
Za kratko vrijeme
ne čuju se zvonci,
prodjoše nam svi
mladjahni momci.
Iza brda i velikih planina
izgubila majka mladog sina,
a i žena bez svojega muža,
tekar sada rasevala s' ko ruža.
Broji dane jel će novac doći,
jel će moći u birtiju poći. –

Spjevao: M. Barković, Arvida
Kanadski glas, 31. ožujka 1932.

Uvodne napomene

Stihovi pučkog pjesnika M. Barkovića slikovito progovaraju o odlasku hrvatskih mladića u Kanadu u potrazi za poslom. Odlazak sina, muža ili oca u mnogim je elementima promijenio svakodnevni život članova obitelji koji ostaju u domovini, ali zasigurno je najviše pogodio samog muškarca koji napušta sigurnost i zaštitu koju mu pruža obitelj i zajednica u kojoj živi. Za mnoge je odlazak u Kanadu bio prvo putovanje izvan granica kotara, putovanje ispunjeno strahom od velike i nepoznate zemlje o kojoj su čuli samo iz priča ili pisama rođaka, prijatelja i mještana koji su ranije otišli u Ameriku. Većina muškaraca odlučuje se na odlazak u Kanadu kako bi popravili ekonomsku situaciju svoje obitelji i nakon nekog vremena planiraju se vratiti u rodno mjesto. Međutim, privremeni boravak (*sojourn*) mnogi su zamijenili višegodišnjim izbjavanjem koje unosi frustracije, kako u život iseljenika, tako i u život njegove obitelji.

U ovom članku težište interesa usmjereno je na svakodnevni život hrvatskih iseljenika muškaraca u izoliranoj sredini radnih kampova gdje se zaposlila većina hrvatskih iseljenika koji dolaze u Kanadu u međuratnom razdoblju. Dakako, tom skupinom nisu obuhvaćeni svi hrvatski iseljenici: iseljenici koji su došli prije Prvoga svjetskog rata, iseljenici koji su radili na farmama i u tvornicama te žene i djeca. U radu će se prikazati kako je izgledao život u kampovima gdje su većinu stanovnika činili muškarci, kako su podnosili život u osamljenosti, kakvi su uvjeti rada i opasnosti, zatim teškoće u pronalaganju posla koje se dodatno pogoršavaju izbijanjem velike ekonomske krize itd. Iznevjerena očekivanja pretvorila su privremeni odlazak u dugogodišnje izbjavanje koje za neke iseljenike ima tragične posljedice kao što su teške ozljede na radu, bolest i smrt. Ipak, velik broj iseljenika u drugoj polovini tridesetih godina uspio je poboljšati svoj ekonomski položaj te se odlučio za ostanak u Kanadi, a vrlo brzo su im se pridružili članovi obitelji.

Osvrt na historiografiju, značajnije radove i izvore

Iseljavanje je jedan od najvećih društvenih fenomena našeg doba, bilo da se govori o demografskim posljedicama iseljavanja, utjecaju na ekonomiju ili o njegovu utjecaju na moralni život, zdravlje i ostale aspekte ljudskoga života (Harney, 1979: 27). Radovi u hrvatskoj historiografiji uglavnom su usmjereni na analiziranje uzroka iseljavanja (potisnih i privlačnih činilaca), obradu raspoloživih statističkih podataka i utvrđivanje broja iseljenika, navođenje glavnih hrvatskih naselja u Kanadi, analiziranje iseljeničke politike Kraljevine SHS/Jugoslavije i useljeničke politike Kanade, bavljenje istaknutim pojedincima, političkim i kulturnim organizacijama itd. Međutim, vrlo malo radova posvećuje pozornost svakodnevnom životu iseljenika, osamljenosti i životu u surovim klimatskim uvjetima, protkanim nostalgijom za domom, teškim radnim uvjetima, bolešću, alkoholizmom, te o utjecaju iseljavanja na moralni život ljudi. Interes za navedene teme pojavio se tek u okviru novih kretanja u socijalnoj historiji.

Krajem šezdesetih i početkom sedamdesetih godina u socijalnoj se historiji događaju bitne promjene u pristupu istraživanju, a napose u temama istraživanja u doba uspona takozvane »nove« socijalne historije.¹ Razvio se niz potsmjerova koji se nazivaju prema glavnoj temi istraživanja, kao što su povijest obitelji, povijest grada, povijest žena, povijest rada, povijest obrazovanja, povijest slobodnog vremena itd. Ono što je karakteristično za sve smjerove u »novoj« socijalnoj historiji je pokušaj sagledavanja historije »od dna nagore« (*from the bottom up*), istraživanjem svakodnevnoga života, gledišta i iskustva »običnoga« čovjeka, za razliku od tradicionalne historiografije koja je usmjerena na analizu društvene elite (Henretta, 1979: 1293–1322).

Navedena kretanja u sjevernoameričkoj historiografiji potaknula su veći interes za istraživanje povijesti doseljavanja. Od sedamdesetih godina u »novoj« socijalnoj historiji razvio se poseban smjer *new immigration history*, koji se bavi istraživanjem povijesti doseljenika »od dna nagore«, to jest istraživačko se područje proširuje na »obične ljude« te na dotad zanemarene skupine kao što su radnici, žene i djeca. Novije povijesne rasprave manji interes pokazuju za tradicionalni pristup pojedinim etničkim skupinama, gdje se analizira useljenička politika, uzdižu vrijednosti i radne navike određene doseljeničke skupine i ističu svi zaslužni pojedinci koji su uspjeli u društvu na poslovnom ili umjetničkom polju. »Nova« povijest doseljavanja stavlja naglasak na privatni i društveni život »prosječnog« doseljenog muškarca i žene. Postavljaju se pitanja vezana uz domaćinstvo, rad i radno okruženje te slobodno vrijeme (Iacovetta, 1997). U posljednjih petnaestak godina u američkoj i kanadskoj historiografiji objavljen je niz studija koje stavljaju težište na odnos između rada i obiteljskog života, domaćinstva i susjedstva te na svakodnevni život doseljenika (Bukowczyk i Faires, 1991; usp. Rasporich, 1994).

¹ Povjesničari koji zastupaju nove ideje i novi pristup sve češće u uporabu uvode pojam »nova« socijalna historija da bi istaknuli kako se njihovi radovi razlikuju od radova povjesničara starijeg naraštaja. Oni smatraju da je tradicionalna socijalna historija ostala na razini sakupljanja podataka kako bi se opisao život u određenom razdoblju, npr. kako je izgledala unutrašnjost kuće, kakva je bila moda određenog razdoblja, što su jeli, kako su provodili slobodno vrijeme. Svrha takve vrste istraživanja bila je nadopuniti »suhu« akademsku povijest nekim podacima o tome kako su ljudi živjeli, ali bez dubljeg povezivanja njezina sadržaja s političkim ili kulturnim procesima.

Sve više se govori o različitim iskustvima žena i muškaraca u povijesnim događanjima. Tim se istraživanjima bave *gender studies* koji polaze od pretpostavke da spol podrazumijeva biološke razlike koje su nepromjenjive, dok je rod (*gender*) društveno uvjetovana kategorija koja obuhvaća značenje koje određeno društvo ili kultura pridaju spolnim razlikama. Budući da se značenje mijenja ovisno o povijesnom razdoblju i kulturi, razlike među spolovima su društveno uvjetovane i podložne promjenama. Poimanje što je muško (*masculine*) ili žensko (*feminine*) stječe se učenjem i odgojem na temelju općeprihvaćenog sustava vrijednosti određenog društva (De Hart i Kerber, 1993: 483–485). Pod utjecajem teorijskih postavki *gender studies* povjesničari su se počeli zanimati za istraživanje različitih iskustava kroz koja prolaze žene i muškarci, vezano uz proces doseljavanja i života u novoj sredini (Iacovetta, 1997: 12, 21).

U ovom članku istraživački interes usmjerila sam na muškarce, pa se rad u određenim elementima temelji na teorijskom konceptu *masculinityja*.² Međutim, težište rada usmjereno je na svakodnevni život hrvatskih iseljenika u Kanadi na radnome mjestu, u slobodno vrijeme, na to kako se iseljavanje odrazilo na psihički život iseljenika i njegove obitelji, a to su pitanja koja istražuje »nova« povijest doseljavanja. Vrlo je teško povući granicu među različitim smjerovima unutar socijalne historije, što je obilježje i ovoga rada koji se služi metodologijom »nove« socijalne historije.

* * *

U literaturi o povijesti pojedinih etničkih skupina u Kanadi odmah uočavamo kako je razmjerno malo radova objavljeno o hrvatskim iseljenicima u Kanadi, u usporedbi s drugim etničkim skupinama kao što Talijani, Poljaci, Ukrajinci, Rusi, Nijemci i dr. (Miter i Scardellato, 1994). Dakako, Hrvati se prema brojnosti ne mogu uspoređivati s navedenim etničkim skupinama, ali očito je da postoji manjak radova, kako kanadskih, tako i hrvatskih povjesničara.

Iz historiografije ću izdvojiti radove kanadskog povjesničara hrvatskog podrijetla, Anthonyja W. Rasporicha,³ koji je objavio monografiju *For a Better Life: History of Croats in Canada* i nekoliko radova o hrvatskim iseljenicima u Kanadi, od kojih ću posebno izdvojiti rad »South Slavs on a Northern Margin: The Frontier Experience of Croatian Migrants During Canada's Great Depression« u kojemu se osvrće na život hrvatskih iseljenika na marginama kanadskog društva, napose u rudarskim i drvoprerađivačkim centrima u doba velike ekonomske krize (Rasporich, 1978a).

² Povjesničari »nove« socijalne historije postavljaju pitanje određuje li Y kromosom ili čak predodređuje muškarce na određeno ponašanje. Oni vjeruju da je ponašanje muškarca društveno uvjetovano i da ga zato moramo promatrati kao dio povijesnih promjena. O tome vidi opširnije u zbirci eseja: Harry Brod (ur.), *The Making of Masculinity: The New Man's Studies* (1987) i Mark C. Carnes i Clyde Griffin (ur.), *Meanings for Manhood: Construction of Masculinity in Victorian America* (1990).

³ Anthony W. Rasporich umirovljeni je profesor kanadske povijesti na Sveučilištu u Calgaryju. Sudjelovao je više godina u uređivanju *Canadian Ethnic Studies*. Specijalizirao se za povijest zapadne Kanade te je objavio i uredio nekoliko knjiga i više članaka na tu temu. Objavio je nekoliko radova o povijesti hrvatskih iseljenika u Kanadi.

Pri pisanju rada sam se služila građom iz Hrvatskog državnog arhiva (Ostavština Artura Benka Grada i fond Iseljeničkoga komesarijata) i nekim dokumentima iz Canadian National Archive. Kao glavni izvor poslužio mi je *Kanadski/Hrvatski glas*, novine tiskane u Kanadi na hrvatskom jeziku, koje predstavljaju svojevrsnu kroniku života hrvatskih iseljenika u Kanadi. *Kanadski glas* pokrenuo je Petar Stanković 15. ožujka 1929. u Winnipegu (Manitoba) neposredno prije izbivanja velike ekonomske krize, i ostao je njihovim urednikom do umirovljenja 1973.⁴ Novine izlaze pod tim imenom do početka veljače 1933. kada mijenjaju ime u *Hrvatski glas* jer postaju službenim glasilom organa HSS-a, ne samo u Kanadi, nego i u SAD-u, Južnoj Americi, Novom Zelandu, Australiji, Francuskoj i Belgiji.⁵ Kroz čitavo razdoblje kriznih tridesetih godina *Hrvatski glas* je uspijevaao izlaziti zahvaljujući pretplatama, pomoći pretplatnika i oglasima. Do sredine tridesetih godina P. Stanković je uspio sakupiti 4–5 tisuća pretplatnika (Rasporich, 1978a: 404). *Hrvatski glas* odigrao je veliku ulogu u povezivanju Hrvata u Kanadi te poticanju prosvjetnoga i političkog rada.⁶

Kratki osvrt na iseljavanje Hrvata u Kanadu

Iseljavanje Hrvata u Kanadu je do Prvoga svjetskog rata bilo malobrojno budući da većina iseljenika odlazi u Sjedinjene Američke Države kao poželjnije odredište, a osim toga već su postojali uhodani putovi iseljavanja u SAD i dobro organizirana hrvatska iseljenička zajednica. Broj se Hrvata u Kanadi do Prvoga svjetskog rata kretao prema procjenama različitih autora od 4000 do 16.000⁷ (Sopta, 1998: 224). Poteškoće utvrđivanja točnijeg broja Hrvata u SAD-u i Kanadi proizilaze iz činjenice da se oni vode u statistikama kao doseljenici iz Austro-Ugarske pa je određeni broj Hrvata svrstan u skupinu Austrijanaca i Mađara (Čolaković, 1973: 37, 45). Drugi problem stvaraju razmjerno česte migracije radne snage preko američke i kanadske granice pa je teško utvr-

⁴ Petar Stanković boravio je prije Prvoga svjetskog rata u Americi, u Pittsburgu, a nakon rata vraća se u domovinu gdje se upoznaje s naukom Stjepana Radića te se priključuje HSS-u i postaje suradnikom *Seljačkog doma*. Odlazi s obitelji u Kanadu 1928. Već je pri odlasku imao ideju o pokretanju prvih hrvatskih novina u Kanadi koje bi širile ideju HSS-a, ali bez novčanih sredstava nije bilo lako pokrenuti novine. Počeo je obilaziti hrvatska naselja i vrbovati potencijalne pretplatnike. Naišao je na dobar odaziv Hrvata koji su bili željni pročitati što se događa u domovini, a i bolje se upoznati s događanjima u Kanadi, jer zbog nepoznavanja engleskog jezika nisu mogli čitati kanadske novine, a rijetko su im u ruke dolazile hrvatske novine iz SAD-a. Vidi opširnije u: »Kratki historijat Hrvatskog glasa«, *Hrvatski glas*, 14. ožujka 1939.

⁵ »Od sada pa dalje Hrvatski glas«, *Hrvatski glas*, 9. veljače 1933.

⁶ »Na 15. ožujka navršilo se tri godine od kako je počeo izlaziti K. glas. U životu hrvatskih iseljeničkih novina, to je već dobar znak da je takova novina narodu potrebna i da ju on podupire. Pred tri godine hrvatski narod u Kanadi nije imao veze među sobom, osim što su se pojedini prijatelji dopisivali, a često puta i to nije bilo moguće, jer nisu znali za adresu jedan drugoga. Stotine i stotine prijatelja opet su uspostavili veze preko K. G. (...) U prošle tri godine mnogo naše sirotinje i te kako može biti zahvalno baš K. glasu što im je došla materijalna i moralna pomoć od drugih zemljaka. (...) Svaku prosvjetnu akciju Hrvata, koja se je u prošle tri godine pokrenula, K. G. je pozdravio, bez razlike od koga dolazi«, *Kanadski glas*, 17. ožujka 1932.

⁷ Artur B. Grado u svojoj *Migracionoj enciklopediji* iznosi brojku od 16.000, Većeslav Holjevac u knjizi *Hrvati izvan domovine* 5000, N. Paveskovich donosi broj oko 4000, a A. W. Rasporich na temelju kanadskih statistika procjenjuje broj Hrvata u Kanadi u tom razdoblju između 6000 i 7000.

diti gdje su se konačno nastanili.⁸ Veliki broj prelazaka iz Kanade u SAD zabilježen je odmah nakon izbijanja Prvoga svjetskog rata jer je Hrvate, zajedno s ostalim državljanima Austro-Ugarske i Njemačke, kanadska vlast promatrala kao neprijatelje (*enemy aliens*) i prijetila im je opasnost odvođenja u radne logore.⁹ Ukratko, za hrvatsku iseljeničku zajednicu u Kanadi prije Prvoga svjetskog rata možemo reći da je brojčano mala, bez svojih vjerskih, kulturnih i političkih organizacija.

Nakon Prvoga svjetskog rata dolazi do velikih promjena u svjetskim migracijskim kretanjima. Godine 1921. SAD prihvaća zakon o useljavanju koji se temelji na uvođenju kvota kojima je u velikoj mjeri ograničeno useljavanje iz Istočne i Jugoistočne Europe (Holjevac, 1967: 36–37). Kanada je također radikalno promijenila useljeničku politiku donošenjem novog zakona o useljavanju 1919. kojim se ograničava useljavanje pripadnicima raznih etničkih skupina za koje se vjerovalo da se ne mogu brzo asimilirati u kanadsko društvo (Bai, 1991: 9). Taj je zakon donesen pod utjecajem natiivističkog pokreta koji je zavladao u Americi početkom 20. stoljeća¹⁰ (Asher, 1996: 127–144). Useljenici se dijele na »poželjne« i »nepoželjne«, ovisno o rasi i zemlji podrijetla. Azijcima je tim zakonom gotovo u potpunosti onemogućen ulazak, a Hrvati su zajedno s ostalim useljenicima iz Južne, Istočne i Jugoistočne Europe svrstani u kategoriju »nepoželjnih«. Osnovni kriterij za useljavanje postaje politička i kuturna podobnost. Anglosaksonski politički krugovi u Kanadi vjeruju da će potrebnu radnu snagu moći osigurati unutar Kanade i doseljavanjem iz Velike Britanije i SAD-a te tako sačuvati anglosaksonski karakter kanadskog društva (Avery, 1995: 82). Međutim, u prvim poslijeratnim godinama kao posljedica ekonomske krize velik broj kanadskih radnika odlazi u SAD, a suprotno očekivanjima doseljavanje iz V. Britanije i SAD-a nije poprimilo veće razmjere. Generalni konzul Kraljevine SHS u Montrealu, A. V. Seferović, u svom izvješću iz kolovoza 1925. navodi: »Usporedno sa objavljivanjem najnovije useljeničke statistike dolazi jedan izvještaj iz Škotske u kome se kaže da je pokret iseljavanja u jakom opadanju i da mnogi veliki putnički parobrodi leže ukotvljeni u pristaništu: stvar o kojoj se nije moglo ni pomisliti u ovo vreme pre godinu dana. Govori se da je jedan veliki parobrod ostavio nedavno Glasgow na putu za St. Lawrence luku sa svega 140 putnika, međjutim na njemu ima mesta za 1.000 lica.«¹¹

⁸ HDA, Ostavština A. B. Grada, VII/1, kut. br. 100, 26. studenog 1921. Bolto Filjak iz Pitomače dolazi u Kanadu 1912. u Reginu, provincija Saskatchewan, gdje je radio kao radnik razne vanjske poslove kao što je izgradnja putova i vodovoda. U Kanadi je ostao do 1914. kada odlazi u Minnesotu u St. Paul i zapošljava se u klaonici mesa.

⁹ HAD, Ostavština A. B. Grada, VII/1, kut. br. 100, 1–2. *Hrvatski iseljenik* u Kanadi navodi: »Prije rata bilo je ondje neko 40.000 naših ljudi. Ali su za vrijeme rata pobjegli u Sjedinjene Američke Države, jer su se bojali da se kao ugarski, odnosno austrijski državljani ne zatvore.«

¹⁰ Pojam »nativizam« dolazi od *nasci*, koja ima latinski korijen kao i riječ *native* što znači »biti rođen«. Osnovna je karakteristika nativizma ksenofobija – strah od stranaca, a ona je u Americi bila izražena u neprijateljskom raspoloženju prema doseljenicima zbog njihova nacionalnog podrijetla, rase, vjerovanja i običaja, koji se smatraju inferiornijima u odnosu na kulturu skupine koja je ranije naseljena na tom teritoriju. Nativisti zahtijevaju da se nepoželjnim skupinama zabrani ulazak u zemlju ili da ih se prisili da prihvate kulturu skupine na čiji su se teritorij uselili.

¹¹ »Nekoliko prikaza o emigraciji u Kanadu«, HDA, Ostavština A. B. Grada, II/3, kut. br. 8, 290–291.

Kanadska se industrija sredinom dvadesetih godina oporavlja i osjeća se manjak nekvalificiranih radnika koji su spremni prihvatiti teške uvjete rada i opasnosti koje donosi rad u rudnicima, šumama i tvornicama. Nedostatak jeftine radne snage, kao i snažno lobiranje privrednih krugova, utjecali su na odluku kanadske vlade da ponovno dopusti useljavanje »nepoželjnih« imigranata iz Južne, Istočne i Jugoistočne Europe. U rujnu 1925. potpisan je sporazum između federalnih vlasti i dviju velikih kanadskih željezničkih kompanija: Canadian Pacific Railway i Canadian National Railway. Sporazumom su navedene željezničke kompanije imale slobodne ruke u pronalazaženju, prijevozu i smještaju poljoprivrednih radnika iz »poželjnih« i »nepoželjnih« zemalja, uz obvezu da ih vrate ako odbiju prihvatiti posao na koji su upućeni.¹² Međutim, na snazi su i dalje ostala određena ograničenja utemeljena na rasističkim vjerovanjima anglosaksonskog društva. U kategoriji »nepoželjnih« nisu sve etničke skupine imale jednak status. Iseljenici iz Istočne i Srednje Europe bili su zbog svjetlije puti i svjetlijih očiju poželjniji za useljavanje. Među Južnim Slavenima bolje su bili prihvaćeni Hrvati iz kontinentalne Hrvatske i Slovenci, za razliku od Makedonaca, Dalmatinaca i Hercegovaca koje su kanadske useljeničke vlasti svrstavali u »tamniji tip«, a time i manje poželjan.¹³ Šef iseljeničkog komesarijata Fedor Aranicki navodi kako je zamjenik ministra za imigraciju i kolonizaciju u Ottawi, M. W. J. Egan, »(...) ponovo skrenuo pažnju, da Kanada ne želi Dalmatinaca niti ljudi iz primorskih krajeva.«¹⁴

Kao rezultat navedenog sporazuma udvostručeno je useljavanje s prostora Kraljevine SHS u razdoblju 1924.–1928. s godišnjih 2000 na 4000 useljenika. U petogodišnjem razdoblju (1925.–1930.) uselilo je u Kanadu preko 10.000 Hrvata, od ukupno 16.000 s prostora Kraljevine SHS/Jugoslavije (Rasporich, 1982: 96). Međutim, useljavanje je i dalje bilo strogo kontrolirano. Dovođenje strane radne snage u Kanadu bilo je uređeno tako da su farmeri i poslodavci javljali useljeničkim vlastima točan broj radnika koji im je potreban i za obavljanje kojih poslova. Od muških poslova najviše su traženi poljodjelski radnici, šumski radnici te radnici na izgradnji pruga i cesta, a od ženskih poslova najviše prijava pristizalo je za obavljanje kućanskih poslova (*domestic servant*). Ministarstvo za useljavanje i kolonizaciju prepustilo je pronalazaženje i prijevoz useljenika od 1925. dvjema željezničkim kompanijama, Canadian National Railway (CNR) i Canadian Pacific Railway (CPR), koje su imale središnji ured za Europu u Londonu. Federalne vlasti zadržale su samo ovlast za liječnički pregled useljenika i ispitivanje njihovih moralnih karakteristika (Godler, 1977). Sve osobe koje su odlazile u Kanadu radi zarade morale su imati takozvano identifikacijsko pismo (*letter of identification*) ili identifikacijsku kartu (*card of identification*) koje je izdavao Središnji ured kanadskih željeznica u Londonu, s kojim su se identificirali pred kanadskim službenicima u nekoj

¹² Public Archives of Canada (u daljnjem tekstu PAC), RG 76, vol. 236, ff.216, 882. Joint Agreement Between C.N. R. and C. P. R. and Immigration Department; Memorandum by Robert Forke, 18. Januray 1927, re: Railways Agreement.

¹³ HAD, Ostavština A. B. Grada, VIII/1, kut. br. 100, 18/157, 25. listopada 1927. U predmetu o iseljavanju u Kanadu, između ostalog se spominje: »(...) Isto tako se nije moglo postići ublaženje neprijaznog stava kanadskih doseljeničkih vlasti prema dolasku Dalmatinaca i Južnosrbijanaca, naročito ukoliko su tamnije puti.«

¹⁴ HDA, Ostavština A. B. Grada, VIII/1, kut. 100, 18/136.

od velikih europskih luka prije ukrcavanja, a po dolasku u kanadsku luku ponovno su morali pokazati navedene dokumente.¹⁵ Iseljenički komesarijat Kraljevine SHS izdavao je putovnice iseljenicima za Kanadu tek nakon što su primili »garantno pismo« kojim se određena parobrodarska kompanija obvezuje da će useljeniku osigurati posao na farmi, šumskom poslu itd. Petar Stanković u svom članku »Kanada i poslijeratno iseljavanje« ističe kako su parobrodarska društva morala jamčiti iseljeniku da će imati osiguran stan i hranu te mjesečnu plaću u iznosu od 18 do 50 dolara, ovisno o tome kako se iseljenik pogodi s poslodavcem. Iseljenik je bio dužan provesti najmanje šest mjeseci na poslu na koji je upućen, a tek nakon toga može tražiti posao negdje drugdje.¹⁶

Velika ekonomska kriza zaustavila je useljavanje. U tridesetim godinama useljavanje je bilo dopušteno samo ženama s djecom mlađom od osamnaest godina, zaručnicama ili najbližim članovima obitelji.

Svakodnevni život hrvatskih iseljenika (muškaraca) u Kanadi u međuratnom razdoblju

»Draga braćo. Ovdje u ovoj pustoj šumi gdje se mi nalazimo vidi se samo sunce i mjesec i čuje se po gdjejoja noćna zvijer gdje pjave po njenoj prirodi i veseli se. A mi tužni radnici tugujemo po kempama bez ikakove nade za budućnost da bi mogli živjeti od zarade koju dobivamo ovdje.«

Stjepan Siromašić, Kenora, Ontario¹⁷

Navedeni odlomak iz dopisa Stjepana Siromašića koji je objavljen u *Kanadskom glasu* u prosincu 1932. otkriva nam u nekoliko riječi svu težinu iseljeničkoga života, posebno u doba velike ekonomske krize tridesetih godina koje su u kanadskoj povijesti zabilježene kao »prljave tridesete« (*dirty thirties*) zbog velike nezaposlenosti, siromaštva, malih plaća i opće oskudice koja je zavlдалa u društvu. Dvije velike kanadske željezničke kompanije (Canadian National Railway i Canadian Pacific Railway) u prve četiri godine depresije bile su prinuđene otpustiti 65.000 zaposlenih (Finkel i Conrad, 2002: 232). Velika ekonomska kriza pogodila je sve radnike u Kanadi, ali su na osobitom udaru bili useljenici koji nisu imali kanadsko državljanstvo.¹⁸

Anthony Rasporich u članku o iskustvima hrvatskih iseljenika na marginama kanadskog društva u doba velike ekonomske krize ističe kako toj skupini iseljenika nije posvećeno dovoljno prostora u historiografiji. Djelomično se to može opravdati nedostatkom izvora, ali Rasporich ističe kako je ta skupina ispuštena iz društvene klasifikaci-

¹⁵ HDA, Ostavština A. B. Grada, VIII/1, kut. br. 100, 136.

¹⁶ *Dom*, 3. studenog 1926.

¹⁷ Pismo Stjepana Siromašića objavljeno je u *Kanadskom glasu* 29. prosinca 1932.

¹⁸ *Kanadski glas*, 14. travnja 1932. donosi članak pod naslovom »Radnici koji nisu građani prvi će izgubiti posao« u kojemu se navodi: »Uprava Canadian National Railway je ovih dana počela preko osobnog odbora istraživati koji su od stranih radnika što su uposljeni u rudnicima te željezničke kompanije kanadski građani, a koji ne; svi oni koji nisu postali kanadski građani, pa bez pitanja kako dugo bili kod iste kompanije uposljeni, kad se bude otpuštalo, bit će prvi otpušteni.«

je jer nije svrstana ni u urbane ni u ruralne doseljenike (Rasporich, 1978a: 399). Iseljenici poput Stjepana Siromašića, koji se javlja iz radnoga kampa iz Kenore u provinciji Ontario gdje je zaposlen na izgradnji ceste, našli su se u izoliranoj sredini kanadske divljine, udaljeni od kanadskog društva, ali i hrvatskih zajednica u Kanadi koje se započinju formirati tijekom tridesetih godina. Rasporich ističe kako su hrvatski iseljenici zamijenili život na ekonomskoj periferiji europskog društva životom na periferiji kanadskog društva (Rasporich, 1978a: 398).

Iseljavanje Hrvata u Kanadu u međuratnom razdoblju ima obilježja slična iseljavanju Hrvata u SAD prije Prvoga svjetskog rata jer uglavnom iseljavaju muškarci (prosječno 70%) koji odlaze u Ameriku u potrazi za poslom.¹⁹ Govori se o takozvanim »ciljanim migrantima« (*target migrants*) – muškarcima koji odlaze od kuće s ciljem da zarade novac za određene obiteljske potrebe, bilo da kupe komad zemlje, naprave kuću ili osiguraju miraz kćerima. Oni odlaze na put s određenim iščekivanjima i grubom predodžbom koliko bi trebalo trajati izbjavanje od kuće (Harney, 1991:31). Međutim, za velik broj iseljenika predviđeno vrijeme boravka pretvorilo se u višegodišnje izbjavanje, što unosi razočaranje i nemir u život iseljenika, ali i njegove obitelji. Pokušat ću na temelju dopisa hrvatskih iseljenika objavljenih u *Kanadskom/Hrvatskom glasu* pokazati kako su loše ekonomske prilike u Kanadi, težak život i radni uvjeti utjecali na psihu iseljenika. Privremeno iseljavanje pretvorilo se u dugogodišnje izbjavanje, a postizanje financijskog cilja putovanja postajalo je sve težim u okolnostima ekonomske krize, visoke stope nezaposlenosti i minimalnih nadnica. Životna priča S. Siromašića iz razdoblja ekonomske krize slična je pričama mnogih drugih iseljenika u Kanadi.

»Imademo \$10 na mjesec. Od toga plaćamo 50c. za medicinu. A svaka dva tjedna ili mjesec dana nas premještavaju na druge kempe i za to si moramo sami platiti tren. – Tako nam ne ostane ništa. Raditi moramo točno 8 sati. Ako ne bi htjeli, znamo što nas čeka, pokupi svoje, pa idi kuda znaš. A tu zima, novaca za tren nema, 'djumpati' se ne može, jer je zima, pa što drugo da se radi nego moramo trpiti dok se daje. Duga većinom imamo i ovdje i u kraju, osim toga i familije traže pomoć, a mi ne možemo skucati ni za svoje uzdržavanje. Tamo djeca gladna i bosa, a mi ovdje zdravi i jaki, pa ne možemo ništa zaraditi.«²⁰

Odlazak u prekomorske zemlje u potrazi za poslom i zaradom ima privremeni karakter, ali teško možemo govoriti o sezonskim migracijama jer većina iseljenika ostaje dulje od jedne sezone.²¹ A. B. Grado objavio je u veljači 1924. članak u *Jugosla-*

¹⁹ HDA, Ostavština A. B. Grada, VII/1b, kut. br. 94, 320. Grado razlikuje dva tipa iseljavanja: »stari« (prije Prvoga svjetskog rata) i »novi« (poslije rata). »U klasi 'starih' iseljavaju muškarci, većinom starješine obitelji da neko vrijeme provedu u Novom kraju, zarade i prištede, a onda se vrate u domovinu. Naša emigracija počela je poslije prevrata gubiti karakter klase 'starih' i uzimati karakter 'novih'. Ali kako brojke kazuju bila je ta pojava samo prolazna, te sad opet muški nadmašuju brojčano ženske iz čega proizilazi da se migracija u cjelosti vraća predratnom tipu.«

²⁰ *Kanadski glas*, 29. prosinca 1932.

²¹ HDA, Ostavština A. B. Grada, II/3, kut. br. 8, 31-32. Grado navodi: »Kod Kanade bilo je govora o sezonskim iseljenicima. Ono zapravo nije sezonsko iseljavanje u tehničkom smislu reči, pod kojim se podrazumeva samo seljenje skupine radnika da obave neki posao u jednoj sezoni, a onda se bezodvlačno sa svojim prištednjama vrate u domovinu. U nas nije nikada bilo sezonskog seljenja (...)«

venskom iseljeniku pod naslovom »Tko je iseljenik?« u kojemu navodi osnovne značajke iseljavanja u prekomorske zemlje:

»(...) Juristički treba smatrati iseljenika svakoga tko ostavi domovinu u namjeri da se više ne vrati. Prije dok su saobraćajne prilike po svijetu bile još nerazvijene i kad je otputovati na drugi kontinent značilo otići u drugi svijet, bio je svaki iseljenik, iseljenik u jurističkom smislu riječi i nije se više vraćao u staru domovinu. (...) Emigracion problem obuhvaća u glavnom oni, koji odoše da zarade, da se opet vrate te tako starom kraju ostaju na brizi. Zarada zamišljena je trajna, ne od danas do sutra, ako i mnogi ostaviše kod kuće žene i djecu. Onda iseljenik ide daleko obično preko Oceana, na novi kontinent, u zemlje djevičanske, gdje su šance na tržištu rada veće i gdje je zarada bolja, dakle i mogućnosti prištednje, tog konačnog cilja iseljenika. Iseljenik se vozi nadalje u najnižim klasama na željeznici i ladji, jer put je za njega sredstvo da prebaci svoju snagu na tržište rada. Najposlije ide rijetko sam, već vazda u društvu, u masi mobilizovana četa proletera, bačena s očevine da traže hljeba po svijetu.«

Većina hrvatskih iseljenika dolazi u Kanadu u kasnim dvadesetim godinama XX. stoljeća kada su ekonomske prilike bilo znatno povoljnije od onih u tridesetim godinama.²² No, i tih nekoliko povoljnijih godina nisu bile lake za hrvatske iseljenike u Kanadi. Jedan od osnovnih problema predstavljao je sezonski karakter poslova na koje su bili upućeni preko CNR-a i CPR-a. Radili su najčešće kao ispomoć farmerima, zatim na iskrčivanju zemljišta, raznim šumskim poslovima ili na izgradnji ceste ili pruge. Sve su to poslovi na otvorenome koji prestaju u kasnu jesen, a u zimskim mjesecima za strance u Kanadi gotovo da i nije bilo posla. Rijetki su imali sreću da se zaposle u tvornici ili rudniku gdje su radili cijele godine. Mnogi iseljenici godinama nisu uspjeli izbjeći sezonski ciklus poslova, što im je umnogome otežavalo ekonomski položaj, napore onima koji su posudili novac za putovanje. Herry Herman u doktorskom radu iznosi životne priče četvorice hrvatskih iseljenika koji su otišli u Kanadu u kasnim dvadesetim godinama. Steve iz Tupčina, sela u Žumberku, odlazi u Kanadu u proljeće 1926. te navodi kako je on, kao i većina hrvatskih mladića, bio prisiljen posuditi novac za voznu kartu. Novac su posuđivale osobe koje su se vratile iz Amerike s ušteđevinom, a jamčevina za posudbu bila je zemlja i stoka koju je posjedovala obitelj (Herman, 1978: 85). George iz Proboja, kotar Ljubuški, odlazi također u Kanadu 1926. i u sjećanjima navodi kako je vozna karta od Zagreba do Antwerpena i od Quebec Cityja do odredišta u Alberti koštala \$ 160. Kako nije imao nikakve uštedevine, posudio je \$ 200 uz visoke kamate; na kraju je morao vratiti \$ 400 (Herman, 1978: 100). Mnogim iseljenicima je zbog sezonskoga karaktera posla i malih zarada trebalo i nekoliko godina da isplate troškove svoga putovanja.

Za neke od iseljenika odlazak u Kanadu nije značio prvi susret sa Sjevernom Amerikom jer su proveli neko vrijeme u Sjedinjenim Američkim Državama. Određeni

²² *Kanadski glas*, 17. ožujka 1932., br. 11. Ivan Modrić javlja se iz Cranbrooka u Britanskoj Kolumbiji, gdje je prije izbijanja krize veliki broj hrvatskih iseljenika pronašao posao u šumskoj industriji, s dopisom: »Ovdje u Cranbrooku nema dela nikakvoga. Takovo je zlo, da ga povijest ne pamti u ovom mjestu. Neka ovamo nitko ne kreće tražiti rada. Naime mnogo braće misli, da je ovdje kao što je bilo 1927-1928. kad su pravili mjesečne čekove od preko \$200. Onda su bila druga vremena (...)«.

broj iseljenika dolazio je u Kanadu u nadi da će se legalnim ili ilegalnim putem uspjeti prebaciti u SAD jer su mnogi imali rođake i prijatelje koji su se iselili u SAD prije Prvoga svjetskog rata pa su se nadali da će im se nakon nekog vremena pridružiti.²³ Stjepan Bradica, jedan od čelnika HSS-a u Kanadi, objavio je sjećanja pod naslovom »Moje otkriće Kanade« koje započinje rečenicom: »Ja sam već jednom otkrio Ameriku« (Bradica, 1952: 34). S. Bradica otišao je u SAD prije Prvoga svjetskog rata, vratio se kući, ali razočaran prilikama u novostvorenoj Kraljevini SHS odlučuje se na ponovni odlazak, ali ovaj put u Kanadu jer su SAD zakonom iz 1924. gotovo u potpunosti zatvorile vrata useljenicima s prostora Jugoslavije. U rano proljeće 1927. Bradica kreće iz Zagreba s većom skupinom iseljenika u Kanadu. Stigli su krajem travnja u kanadsku luku Halifax gdje su prošli kontrolu useljeničkih vlasti, a zatim sjeli na vlak za Winnipeg, glavni grad provincije Manitobe, otkuda su se poljoprivredni radnici upućivali na rad u prerijske provincije zapadne Kanade (Manitoba, Saskatchewan, Alberta). Bradica je prema ugovoru s CNR-om trebao biti upućen na sječu šume. Međutim, po dolasku u Winnipeg Bradica je s još dvojicom prijatelja krenuo prema istoku jer su tijekom putovanja čuli kako na Zapadu vlada nezaposlenost i da su mogućnosti za zaradu mnogo bolje u Ontariju. Iz sjećanja Stjepana Bradice te drugih izvora vidljivo je da su se hrvatski iseljenici držali u manjim skupinama koje je karakterizirala velika pokretljivost jer su se često selili od jednog do drugog posla. Neke skupine formirane su tijekom putovanja od iseljenika iz istog mjesta ili regije, a neke su stvorene po dolasku u Kanadu. Držanje u skupinama pružalo je određenu sigurnost iseljenicima, a vrlo često se u skupini našao pojedinac koji je mogao komunicirati na engleskome te je vodio skupinu i posredovao pri traženju posla. Osim sigurnosti, kao psihološkoga faktora, držanje u skupinama imalo je i praktičnu stranu jer su kompanije zahtijevale da se za rad na dionici ceste ili pruge te za različite poslove u šumi formiraju skupine (*work-gangs*) koje sklapaju ugovor s kompanijom za točno određeni posao.²⁴ Takvo ponašanje nije bilo svojstveno samo hrvatskim iseljenicima; slično su postupali i iseljenici iz drugih zemalja. Finci su bili poznati po tome što su gotovo isključivo radili u vlastitim skupinama u izoliranim šumskim kampovima, u rudnicima i na različitim građevinskim poslovima (Sintonen, 1993). Talijani su također imali vrlo razrađen sustav rada u skupinama (Harney, 1974).

Hrvatski iseljenici pokazivali su veliku pokretljivost. Jedan od predavača na Frontier College²⁵ zabilježio je da su Hrvati vrlo disciplinirani i da mogu svoje stvari spremiti u vrlo kratku roku te krenuti na drugi posao koji obećava bolje uvjete i bolju zaradu, te je napomenuo da je interesantno vidjeti kako dolaze i odlaze u skupinama. Također navodi kako je osam Jugoslavena (uglavnom Hrvata) u srpnju 1932. napustilo školu i kamp, a u kolovozu je pristiglo deset novih, od kojih je pet počelo učiti engle-

²³ *Zajedničar*, 20. srpnja 1927. piše da je na početku 1927. oko 30 jugoslavenskih doseljenika iz Kanade deportirano iz SAD-a u Jugoslaviju jer su ilegalnim putem ušli u SAD.

²⁴ *Kanadski glas*, 25. veljače 1932. Patar Markotić javlja se iz Kaladara, Ontario: »Mogu javiti u ime posla, da je ovdje davalo kontrakt na svaka četiri čovjeka, koji su vješti u konstruktivnom radu, te sam tom prilikom i ja dobio komad rabote sa četiri naša dečka, pa nas 5-rica zajedno radimo. (...) Radi se 8 sati na dan. Radimo na trans - Kanada cesti. Osim nas imade još naših 25-30.«

²⁵ Frontier College utemeljio je Alfred Fitzpatrick 1900. kako bi se obrazovali radnici u rudarskim, šumskim i drugim kampovima širom Kanade.

ski.²⁶ Pokretljivost hrvatskih iseljenika u potrazi za boljom zaradom još više je došla do izražaja u doba velike ekonomske krize. U kasnim dvadesetim godinama građevinski radnici, drvosječe i radnici na izgradnji pruga i cesta mogli su zaraditi 6–7 dolara dnevno, dok je početkom tridesetih godina, posebno 1932. i 1933. kad je kriza dostigla svoj vrhunac, velik broj radnika bio nezaposlen ili su radili u kampovima koje je osnovala kanadska vlada (*federal relief camps*), gdje se plaćalo 20 centi dnevno ili \$ 5 mjesečno. Rijetki su uspjeli naći posao u privatnom sektoru gdje se moglo dnevno zaraditi 1,50 dolara (Rasporich, 1978a: 402).

Prije nego što izložim kako je izgledao svakodnevni život iseljenika unutar radnih kampova moram objasniti što podrazumijevamo pod radnim kampom. U definiciji se obično navodi kako se radi gotovo isključivo o naseljima za muškarce koji su zaposleni u primarnim djelatnostima i različitim građevinskim projektima, a smješteni su u izoliranoj sredini, daleko od gradskih naselja. Kampove podiže i vodi određena kompanija koja osigurava smještaj radnicima u drvenim barakama (*bankhouses*). Uz smještaj, radnicima je ponuđena hrana, za što im se odbijala određena svota od zarade (Knight, 1975: 7). Edmund Bradwin²⁷ objavio je još 1928. studiju pod naslovom *The Bankhouse Man* koja je do danas ostala najbolji izvor informacija o uvjetima života i rada u kampovima širom Kanade. Iako se autor više osvrnuo na razdoblje prije Prvoga svjetskog rata, upotrebljavamo je i za kasnije razdoblje jer se u načinu gradnje baraka, uvjetima života i svakodnevnoj radnoj rutini nije gotovo ništa promijenilo. Mnogi iseljenici odmah su po svom silasku s parobroda u nekoj od atlantskih luka upućeni u izolirane kampove u unutrašnjosti, a da nisu imali ni vremena ni prilike upoznati se s naseljenim dijelovima Kanade (Bradwin, 1928: 54). Prvi dojam o Kanadi često je bio utemeljen na onome što su uspjeli vidjeti iz vlaka; bilo da su prolazili kroz nepregledna šumska prostranstva sjevernog Ontarija ili prerijske krajeve zapadne Kanade, stvarao se dojam puste i nenaseljene zemlje.

U strukturi stanovnika radnih kampova dominirali su doseljenici iz Srednje, Istočne i Jugoistočne Europe, a predavači na Frontier Collegeu navode da su Jugoslaveni u mnogim kampovima činili 10–25 posto od ukupnog broja radnika.²⁸ Kanadski izvori iz tog razdoblja ne izdavaju Hrvate kao posebnu etničku skupinu, ali znamo da je udio Hrvata među Jugoslavenima bio vrlo visok, između 52 i 77% (Rasporich, 1982: 96).

Osnovno obilježje radnih kampova u Kanadi je njihova uniformiranost. Gotovo je svaki kamp imao jednake zgrade: uredske prostorije, kuhinju, barake za stanovanje, skladište, konjušnicu i kovačnicu. Sve zgrade izrađene su od drveta. Na početku stoljeća dominirale su velike barake za stanovanje u kojima je bilo smješteno pedesetak osoba. Te

²⁶ PAC, MG 28, I, 124, vol. 62, Frontier College, Instructors' Correspondence, Gorge Lantz piše dr. Edmundu Bradwinu, Ouimet, Ontario, 31. kolovoz 1932.

²⁷ Edmund Bradwin (1877–1954) započeo je karijeru 1903. kao jedan od predavača na Frontier Collegeu da bi nakon smrti Alfreda Fitzpatricka (utemeljitelja Frontier Collegea) 1936. postao njegovim ravnateljem. Stekao je doktorsku titulu na Columbia Universityju.

²⁸ PAC, MG 28, I, 124, Frontier College Papers, Instructors' Register, vol. 152, Toronto and Northern Railway Extension, Moose Factory, srpanj 1931. Predavač J. C. Fair navodi kako od stotinjak radnika u kampu oko 25% otpada na Jugoslavena.

su barake bile prenapučene, zagušljive i mračne jer je zgrada obično imala samo jedan mali prozor. Kasnije se prešlo na gradnju manjih baraka, za 8–10 osoba gdje su uvjeti stanovanja bili znatno bolji (Bradwin, 1928: 85–99). M. Batušić javlja se na početku 1932. iz kampa u Kenoriju, Ontario, i navodi kako su uvjeti života i rada u kampu dobri te da u barakama stanuje samo po osam radnika pa imaju dovoljno mjesta.²⁹ Barake su imale drvene krevete na kat, a u središtu prostorije nalazila se velika peć oko koje su se okupljali u večernjim satima. Slobodno vrijeme provodili su na različite načine. M. Artuković koji radi na izgradnji transkontinentalne auto ceste u Sharbot Lakeu, Ontario, piše:

»Ovdje je priličan broj Ličana i Hercegovaca i svi rade na akord. Svi smo skupa u jednoj kempu. Dosta nam je lijepo. Zabavljamo se navečer raznim športskim igrama. Neki i kartaju, a imademo i jednog prijatelja sa harmonikom, pa uz njega pjevamo naše hrvatske pjesme, te nam tako ovo loše vrijeme prolazi.«³⁰

Iz sličnih dopisa saznajemo da su hrvatski iseljenici provodili vrijeme u slušanju radija i igranju hokeja s kojim su se prvi put susreli u Kanadi.³¹ Vrlo rado su čitali *Kanadski/Hrvatski glas* koji ih je izvješćivao o glavnim događajima u Kraljevini Jugoslaviji, ali i o tome kakve su radne prilike, što rade i kako žive hrvatski iseljenici u drugim dijelovima Kanade. U doba depresije velik je broj radnika ostao bez posla i redovitih primanja, za što je urednik Petar Stanković imao razumijevanja te je slao novine i kada iseljenici nisu bili u mogućnosti produžiti pretplatu.³² Većina iseljenika prepoznala je napor urednika da održi novine na životu pa su slali novce za pretplatu čim su uspjeli nešto zaraditi.

Za neke iseljenike život u kampu je bio težak, ali podnošljiv ako su imali pristojan smještaj, dobru hranu i društvo.³³ Naprotiv, za druge se život i rad u kampu pretvorio u vrlo teško i bolno iskustvo, kao u slučaju Tome M. koji je radio u kampu Vermillion Bay, Ontario, koji piše:

»Radi nas ovdje 80 radnika ili bolje da ne kažem robova. Da sam počinio kakav zločin pa da se nalazim u zatvoru lakše bi mi bilo, pošto bi znao koliko sam osuđen i koliko još ima 'sjediti'. Ovdje je gore nego na robiji.«³⁴

Iskustva iseljenika su vrlo različita, ovisno o tome koliko je pojedinac bio psihički jak prihvatiti teške uvjete života i rada, ali isto tako je na njegov doživljaj sredine utjecao niz činilaca: od toga kakav je bio poslovođa, kako se slagao s ostalim radnicima u skupini, kakvo mu je bilo zdravlje, koji je posao obavljao, kakve su bile prilike u obitelji i domovini itd.

²⁹ *Kanadski glas*, 13. siječnja 1932.

³⁰ *Kanadski glas*, 17. ožujka 1932.

³¹ *Kanadski glas*, 3. ožujka 1932.

³² *Kanadski glas*, 12. siječnja 1932. G. Gojšić javlja se iz Princ George u Bitanskoj Kolumbiji s pohvalom za novine i urednika »jer šalje novine i kad ne plati pretplatu jer zna da u vrijeme depresije veliki broj radnika ostaje bez posla i nema redovnih primanja«. Pretplata za cijelu godinu iznosila je \$3, a za pola godine \$1.50. (op. S. R).

³³ *Kanadski glas*, 18. veljače 1932. S. Spišić javlja se iz Kenore, Ontario: »Dajem vam do znanja, da je ovdje dosta ugodno. Hrana je dosta dobra, također imamo radio za zabavu, a često se zanimamo športskim igrama i tako nam zima prolazi dosta brzo.«

³⁴ *Kanadski glas*, 19. siječnja 1933.

Robert Harney u svom članku »Men Without Women: Italian Migrants in Canada 1885-1930« iznosi zanimljivu tezu da bez obzira na kulturu i obrazovanje život u izoliranim radnim kampovima, isključivo u društvu drugih muškaraca, neminovno vodi ka njihovoj brutalizaciji (Harney, 1979: 36–37). Ona je vidljiva na fizičkoj pojavi muškarca jer teški uvjeti života i rada te loša ishrana ostavljaju tragove na njegovu licu, a nailazimo na mnoge slučajeve gdje su pojedinci izgubili zdravlje.³⁵ Međutim, proces brutalizacije primjećuje se i u govoru i ponašanju iseljenika. Život u kampu je neprirodan život i u takvim okolnostima vulgarni elementi ljudske prirode dolaze do izražaja³⁶ (Roberts, 1914: 115). Možemo pretpostaviti da su muškarci dok su se grijali uz vatru pričali viceve, prepričavali seksualne avanture ili, kako nam otkrivaju stihovi pjesme M. Barkovića »Odlazak u Kanadu«, zbijali šale na račun vjernosti supruga ili zaručnica koje su ostale u Hrvatskoj.

Iseljenik, službeno glasilo Organizacije iseljenika u Zagrebu, u rujnu 1926. donosi članak koji se osvrće na negativnu stranu iseljavanja u Kanadu, napose na djelovanje agenata raznih parobrodarskih društava koji nagovaraju ljude na iseljavanje. Članak upozorava kako se muškarci suočavaju s teškim uvjetima rada, malom zaradom i samčkim životom, pa se u tim okolnostima lako odaju piću i razvratnom životu. S druge strane, »(...) žene i djeca s malom plaćom ne mogu vratiti dug. Žene i djeca prodaju sve, ostaju bez krova, psuju oca, koji znajući sve to, pije i ostaje u Kanadi preklinjući sebe, domovinu i one koji ga tako kruto prevariše.«³⁷ Navedena izjava odražava mišljenje jednog od kritičara iseljavanja koji su ukazivali na pogubni utjecaj iseljavanja na razaranje obitelji. Međutim, koliko god su teške prilike navele muškarce da potraže utjehu u alkoholu³⁸ ili da počine preljub, oni ne zaboravljaju da imaju obitelj u domovini. *Hrvatski glas* objavio je u nekoliko nastavaka životnu priču iseljenika Josipa Nikšića, rodom iz Like, koji između ostaloga piše:

»Imadem i ja grijaha. A tko ih nema? Zadjem i ja više puta u karte, ponekad i u piće, kadikad i kojekakvim raspuštenim ženskama. (U žene od familije nisam se nikada pačao ...). Uz to ja onda i ako tobože u granicama slabim financijalno ili se zadužujem. A imadem i staru majku, ženu i četvero djece, pa tako oni i više puta nemaju ni da oso-

³⁵ *Hrvatski glas*, 7. travnja 1936. Ivan Krpan javlja se iz Norande, Quebec te piše kako je za posjeta Torontu sreo bolesnog zemljaka Antu Matića iz Ribnika, kotar Gospić: »Naš zemljak Matić, još pred četiri godine dobio je prehladu radeći šumski posao, koja se pogoršala do stepena, da je postao bogalj i nije sposoban za nikakav rad (...)«.

³⁶ P. Roberts je u studiji *The New Immigration* prikazao život u radnim kampovima u SAD-u. »Život u kampu neprirodan je život i u njemu se pokazuju grub, vulgarni elementi ljudske prirode; priča o nezgodnom slučaju, prosti vic i nemoralne slike uvode se i pokazuju naokolo. Ako su opojna pića u blizini, muškarci će ih piti i kockati se« (1914: 115).

³⁷ *Iseljenik*, 2. rujna 1926. prenosi sadržaj predavanja Marcela Kolina o iseljavanju u Kanadu koje je održano na radiju 28. kolovoza 1926.

³⁸ HDA, Iseljenički komesarijat, kut. br. 551, br. spisa 150-37071, 2. listopada 1929. Dopis iseljenika Vicka Buktenice iz Humpvillea, Ontario, upućen jugoslavenskom iseljeničkom izaslaniku u Winnipegu u kojemu javlja o mogućnosti zarade u Kanadi, a između ostalog upućuje i na problem alkoholizma: »Žalibože, što naši ljudi upravo nasijedaju tom zlu, koje ih uništjuje. Većina ih u piću nadje rasonodu, gdje izgubi vremena, novaca i šteti zdravlju (...)«.

le ručak, a ja kako rekoh, zagrizem i od svuda ponešto ... Grijech je to onda i veliki, zar ne? Osim toga i dužan sam još lijepih novaca. Pošteno sam vraćao dugove što mislim i buduće činiti. (...) Sve dakle što sam slabo napravio – slabo je samo za mene i za ono moje obitelji. Naime, što sam dosta puta promašio – htio sam pokazati prijateljima ondje gdje se to uvijek nije moglo. Tako sam eto naškodilo samo sebi i onoj nejačini, koju sam kao otac i suprug dužan uzdržavati.«³⁹

Dakako, neoženjeni muškarci imali su mnogo veću slobodu ponašanja, ali i u njih je vidljiva jaka povezanost s obitelji i rodnim krajem, što potvrđuje činjenica da je velik broj neoženjenih muškaraca doveo zaručnice iz mjesta rođenja ili iz nekog od obližnjih sela. Mnogobrojni dopisi i najave vjenčanja u *Hrvatskom glasu* svjedoče o učestalosti navedene pojave. Tako je Josipu Kačereku stigla zaručnica Julija Vala iz staroga kraja pa su se odmah drugi dan vjenčali na farmi u blizini Tilleya, Alberta. Jedan od uzvanika na svadbi javlja kako je njegov prijatelj Kačerek zadovoljan jer je »dobio valjanu ženu i dobru gazdaricu, pa je i ponosan s njom i kaže da će sada s familijom imati posve drugačiji život.«⁴⁰ Određeni broj mladića ženi se Hrvatima koje su kao djevojke došle u Kanadu sa svojim obiteljima. Tijekom tridesetih godina primjećuje se sve veći trend asimilacije hrvatskih iseljenika, posebno onih koji su došli u Kanadu u mlađim godinama, pa se među njima sve više primjećuje pojava sklapanja brakova s pripadnicama drugih etničkih skupina. Najčešće su hrvatski mladići sklapali brakove s djevojkama slavenskog podrijetla (Rasporich, 1982: 147).

Kako smo već spomenuli, većina muškaraca odlazi u Kanadu u potrazi za poslom te se namjerava nakon određenog vremena vratiti. Međutim, njihovo izbivanje produžuje se znatno više od očekivanoga. Kanadska ekonomija nije trebala tako veliki broj stranih radnika koji su svake godine pristizali preko CNR-a i CPR-a i u takvim okolnostima poslodavci su mogli ponuditi mnogo manje nadnice. Osim toga, rijetko se koji od hrvatskih iseljenika služio engleskim jezikom pa su bili prisiljeni prihvatiti najteže poslove, koji su pružali mnogo manju zaradu od one koja im je obećana pri sklapanju ugovora. Iseljenicima je trebalo godinu, dvije, a možda i više, samo da isplate dug za voznu kartu, a ubrzo je izbila velika ekonomska kriza i nastala su vrlo teška vremena za sve radnike u Kanadi. Mnogi su razmišljali o povratku, ali za to nisu imali sredstava.⁴¹ No, sredinom tridesetih dolazi do poboljšanja prilika i velik broj hrvatskih iseljenika nalazi na stalan posao koji pruža sigurnost i bolju zaradu. S druge strane, u Kraljevini Jugoslaviji zavladaše teške ekonomske i političke prilike, što je velikim dijelom utjecalo na odluku iseljenika da ostanu u Kanadi i što prije dovedu svoje obitelji. Neki su to uspjeli napraviti prije izbijanja velike ekonomske krize, ali većina je bila prisiljena čekati poboljšanje ekonomskih prilika, kao Jure Bebek iz okolice Ljubušoga, koji je

³⁹ Josip Nikšić, Geraldton, Ontario: »Sadnji naš položaj i izgledi za budućnost«, *Hrvatski glas*, 7. ožujka 1935.

⁴⁰ *Hrvatski glas*, 28. prosinca 1933.

⁴¹ *Kanadski glas*, 21. srpnja 1932. Urednik Petar Stanković navodi: »Jugoslavija na temelju svog useljeničkog zakona koji je poprmljen negdje 1923. (...) obavezuje svako parobrodarsko društvo koje imade koncesiju u toj državi, da u roku od tri godine reparirira (besplatno preveze natrag iz luke iskrcavanja) sve one, koji obole ili inače nisu u stanju da se snadju u tuđini.« Dalje objašnjava kako sada iz Jugoslavije rijetko tko iseljava, a puno je onih koji bi se htjeli vratiti te su parobrodarska društva prestala reparirirati jugoslavenske državljane.

došao u Kanadu 1928. u Raymond, Alberta, gdje je radio na okopavanju šećerne repe.⁴² Nastupanjem ekonomske krize za Juru su nastale teške prilike jer je bio suočen s vlastitim preživljavanjem i nije mogao slati pomoć obitelji. S poboljšanjem ekonomskih prilika Jure je uspio posuditi novac 1937. i poslati vozne karte za ženu i četvero djece koji su stigli u Raymond nakon punih devet godina koje je proveo kao samac u Kanadi.⁴³ Iz navedenog razloga useljavanje žena u kasnim tridesetim godinama bilo je 60% veće od useljavanja muškaraca. Međutim, unatoč primjetno većem useljavanju žena, i dalje je bilo dvostruko više muškaraca. U Kanadi su jedino Kinezi, Grci i Bugari imali veći neraszmjer broja muškaraca i žena (Rasporich, 1982: 147–148).

Mnogi muškarci nisu bili u mogućnosti dovesti obitelji jer su oboljeli ili se ozlijedili na radu pa su ostatak života proveli u bolnicama i sanatorijima. Jedna od najčešćih bolesti iseljenika bila je tuberkuloza. *Hrvatski glas* odigrao je veliku ulogu u širenju obavijesti za sakupljanje pomoći za bolesne i ozlijeđene iseljenike koji više nisu imali sredstava za preživljavanje. Tako A. Domjančić poziva svoje zemljake iz Draganića na sakupljanje pomoći za Juraja Jurčića te piše:

»Dragi zemljaci i štovani prijatelji, prošlo je deset do petnaest godina od kako je naš narod počeo se doseljavati u ove preookeanske zemlje u potrazi za radom, kako bi mogao uspostaviti što bolju budućnost za sebe i svoje u domovini, ili ih mogao dopremiti ovamo, da zajednički dijele sve zlo i dobro. Među tim i tolikim nesretnicima, koji su morali ostaviti svoju domovinu, i svoje mile i drage, bio je i naš seljak i zemljak Juraj Jurčić ostavivši ženu i djete u starome kraju, te dodje u Kanadu u potragi za radom da sebi i njima osigura bolju budućnost. Kako je bio slabe sreće odmah u početku svoga dolaska u Kanadu, gdje mora kao stranac, nepoznavajući jezik ni običaje ove zemlje, raditi najteže i po život opasne poslove, i to u okolici Wellland. Ont. gdje izgubi svoje zdravlje, tako da nakon par godina oboli od one po radnički narod nesretne bolesti sušice (tuberkuloze), koja ga za kratko vrijeme baci u krevet, a iz kreveta u sanatorium, u kojem se nalazi već od 1931. godine, odkuda ne može pomoći ni sebi a niti svojim u domovini. Dakle punih osam godina, draga braćo, što se taj naš nesretni prijatelj i zemljak nalazi u sanatorijumu (...)«⁴⁴

Hrvatski glas zabilježio je na svojim stranicama mnoge tragične sudbine hrvatskih iseljenika koji su bili prisiljeni živjeti od pomoći koju su sakupljali prijatelji. Neki su poslani natrag u Hrvatsku na temelju kanadskog useljeničkog zakona koji određuje da osobe koje nisu kanadski državljani, a pali su na teret države jer više nisu sposobni za rad, trebaju biti deportirani.⁴⁵ Tijekom velike ekonomske krize broj deportiranih osoba iz godine u godinu se povećava (Roberts, 1988). Takva je sudbina zadesila i Maksima Dimića koji je u Fort Williamu, Ontario, pao pod vlak i izgubio nogu te su ga kanadske use-

⁴² *Hrvatski glas*, 16. veljače 1933. Jure Bebek šalje novac za pretplatu i piše o radnim prilikama u Raymondu, Alberta: »I ovdje su slabe radne prilike, ali opet mislim da je ovdje malo bolje nego po drugim mjestima, pošto može čovjek da nešto zaradi na šećernoj repi i nešto tko uhvati u tvornici šećera. Tako se nekako čovjek prehrani preko zime.«

⁴³ Iz razgovora s Milkom Ponjević, kćerkom Jure Bebeke, objavljenog u Lethbridgeu, 15. lipnja 2002.

⁴⁴ *Hrvatski glas*, 25. travnja 1939.

⁴⁵ Članak pod naslovom »Koga se deportira iz Kanade«, *Hrvatski glas*, 22. ožujka 1934.

ljeničke vlasti vratile u domovinu gdje ima ženu i petero djece.⁴⁶ Kako se sarkastično izrazio jedan iseljenik: » (...) vozi dok moreš, a kad nisi sposoban za rad onda idi natrag (...)«. ⁴⁷ Isto tako mogli bismo navesti niz tragičnih sudbina pojedinaca koji su izgubili život u Kanadi, najčešće kao posljedica nezgode na radu ili duge i teške bolesti.

Umjesto zaključka

U članku sam se osvrnula samo na pojedine segmente života i rada hrvatskih iseljenika, i to samo muškaraca, koji su pošli u Kanadu »trbuhom za kruhom« kako bi osigurali bolji život sebi i svojoj djeci. Za većinu iseljenika privremeni odlazak (*sojourn*) pretvorio se u trajno iseljavanje u trenutku kad su im se pridružile njihove obitelji ili kad su se oženili u Kanadi. U razmatranjima sam se ograničila samo na skupinu iseljenika koji su došli u Kanadu u međuratnom razdoblju i zaposlili se u nekom od mnogobrojnih radnih kapova širom Kanade te sam isključila iseljenike koji su stigli u Kanadu prije Prvoga svjetskog rata, kao i iseljenike koji su pronašli posao u gradskim naseljima.

Većina hrvatskih iseljenika pronašla je posao u izoliranim radnim kampovima gdje su bili suočeni s teškim uvjetima života i rada, daleko od bilo kakvog većeg naselja, isključivo u društvu drugih muškaraca. S nekoliko primjera pokušala sam pokazati kako je »prosječni« hrvatski iseljenik podnosio život u izoliranoj sredini kanadske divljine, kako je podnosio razdvojenost od obitelji i provodio slobodno vrijeme. Dakako, to su samo neka od mnoštva pitanja koja postavljaju povjesničari »nove povijesti doseljavanja«. Najviše prostora posvetila sam oženjenim muškarcima koji u najvećem broju odlaze u Kanadu u međuratnom razdoblju te sam pokazala kako je iseljavanje proces koji se na različite načine odrazio na sve članove obitelji. Bilo bi zanimljivo istražiti kako su žene i djeca proživljavali odsutnost muža i oca i kakve je to promjene unijelo u život obitelji koja ostaje u Hrvatskoj. Proučavanje iseljavanja u prekomorske zemlje, pa tako i Kanadu, ne uključuje samo istraživanje statističkih podataka, različitih uredba i zakona, već uključuje i svakodnevni život iseljenika koji je često značio borbu za preživljavanje koja je katkad završavala trajnim narušavanjem zdravlja ili tragičnom smrću.

Život iseljenika u prvih nekoliko godina bio je vrlo težak jer je trebalo vremena da se snađu u ovoj sredini. Hrvatski iseljenici imali su tu nesreću da su stigli u Kanadu nekoliko godina prije izbijanja ekonomske krize pa su trebali čekati poboljšanje ekonomskih prilika sredinom tridesetih godina kako bi našli stalan posao i osigurali si bolju egzistenciju. U tom razdoblju mnogi se muškarci odlučuju za trajan ostanak u Kanadi pa im se pridružuju žene i djeca. Od sredine tridesetih godina hrvatska iseljenička zajednica u Kanadi postaje sve jačom, što se očituje u podizanju hrvatskih domova i organiziranju prosvjetnih i kulturnih društava.

⁴⁶ *Kanadski glas*, 17. ožujka 1932.

⁴⁷ *Hrvatski glas*, 19. travnja 1934. Dopis iz Vancouvera u kojem se moli za sakupljanje pomoći: »Zemljak M. Mušeta nalazio se je u ovdajšnjoj bolnici preko 3 godine. Došao je u ovu zemlju zdrav, a zadobio je tešku boljeticu radeći u rudniku u ovoj zemlji, da zasluži koru kruha za sebe i svoju obitelj. Medjutim nedavno je bio poslan u stari kraj (...)«.

LITERATURA

- ASHER, Robert (1996). *Concepts in American History*. New York: Harper Collins.
- AVERY, Donald (1995). *Reluctant Host: Canada's Response to Immigrant Workers 1896-1994*. Toronto: McClelland & Stewart.
- BAI, David H. (1991). »Canadian Immigration Policy: Twentieth-Century Initiatives in Admission and Settlement«, *Migration World*, god. 19, br. 3, str. 9–13.
- BRADICA, Stjepan (1952). *Spomenica na dvadeset godina hrvatskih seljačkih organizacija u Kanadi*. Winnipeg: Glavni odbor hrvatskih seljačkih organizacija u Kanadi.
- BRADWIN, Edmund (1928). *The Bankhouse Man: A Study of Work and Pay in the Campus of Canada, 1903-1914*. New York: Columbia University Press.
- BUKOWCZYK, John J. i FAIRES, Nora (1991). »Immigration History in the United States, 1965-1990: A Selective Critical Appraisal«, *Canadian Ethnic Studies*, god. 33, br. 2, str. 1–23.
- CARNES, Mark C. (1994). »Masculinity«, u: Peter N. Stearns (ur.). *Encyclopedia of Social History*. New York: Garland Publishing, str. 447–449.
- ČOLAKOVIĆ, Branko (1973). *Yugoslav Migration to America*. San Francisco: R & Research Associates.
- DE HART, Jane Sherron i KERBER, Linda K. (1993). »Gender«, u: Mary Kupiec Cayton, Elliott J. Gorn i Peter W. Williams (ur.). *Encyclopedia of American Social History*. Sv. 1. New York: Charles Scribner's Sons, str. 483–495.
- ENGLAND, Robert (1929). *The Central European Immigrants in Canada*. Toronto: The Macmillan Company of Canada.
- FINKEL, Alvin i CONRAD, Margaret (2002). *History of the Canadian Peoples: 1867 to the present*. Sv. 2. 3. izd. Toronto: Addison Wesley Longman.
- GODLER, Zlata (1977). »Doctors and the New Immigrants«, *Canadian Ethnic Studies*, god. 9, br. 1, str. 6–17.
- GODLER, Z. (1980). *Croatia to Canada Migration between the Wars: Immigration and Socialization* (neobjavljeni doktorski rad). Toronto: University of Toronto.
- HARNEY, Robert F. (1974). »The Padrone and the Immigrant«, *Canadian Review of American Studies*, god. 5, br. 2, str. 101–118.
- HARNEY, R. F. (1979). »Men Without Women: Italian Migrants in Canada, 1885-1930«, *Canadian Ethnic Studies*, god. 11, br.1, str. 29–47.
- HENRETTA, James A. (1979). »Social History as Lived and Written«, *American History Review*, br. 84, str. 1293–1322.
- HOLJEVAC, Većeslav (1967). *Hrvati izvan domovine*. Zagreb: Matica hrvatska.
- IACOVETTA, Franca (1997). *The Writing of English Canadian Immigrant History*. Ottawa: The Canadian Historical Association.
- KNIGHT, Rolf (1975). *Work Camps and Company Towns in Canada and US*. Vancouver: New Star Books.
- MITER, Anica i SCARDELLATO, Gabriele (1994). »Invitation to Croatian Bibliography«, u: Marin Sopta i Gabriele Scardelatto (ur.). *Unknown Journey: A History of Croatians in Canada*. Toronto: Multicultural History Society of Ontario, str. 155–159 (Polyphony, 14).
- RASPORICH, Anthony W. (1976). »A Croatian Immigrant on the Frontier: Stjepan Bradica, 'My Discovery of Canada'«, *Canadian Ethnic Studies*, god. 8, br. 2, str. 95–102.
- RASPORICH, A. W. (1978a). »South Slavs on a Northern Margin: The Frontier Experience of Croatian Migrants during Canada's Great Depression«, u: M. L. Kovacs (ur.). *Ethnic Canadians: Culture and Education*. Regina: Canadian Plain Studies, br. 8, str. 399–410.

- RASPORICH, A. W. (1978b). »Tomo Čačić: Rebel Without a Country«, *Canadian Ethnic Studies*, god 10, br. 2, str. 86–94.
- RASPORICH, A. W. (1994). »Ethnicity in Canadian Historical Writing 1970-1990«, u: J. W. Berry i J. A. Laponce (ur.). *Ethnicity and Culture in Canada: The Research Landscape*. Toronto: University of Toronto Press, str. 153–178.
- ROBERTS, Barbara (1988). *Whence They Came: Deportation from Canada 1900-1935*. Ottawa: University of Ottawa Press.
- ROBERTS, P. (1914). *The New Immigration*. New York.
- SINTONEN, Teppo (1993). »Life Course and Ethnicity: Experience of Canadian Finns Who Immigrated to Canada in the 1920s«, *Canadian Ethnic Studies*, god. 15, br. 3, str. 76–89.
- SOPTA, Marin (1998). »Hrvati u Kanadi«, u: Vlado Šakić, Josip Jurčević i Marin Sopta (ur.). *Budućnost iseljene Hrvatske*. Zagreb: Institut društvenih znanosti Ivo Pilar, str. 219–231.
- WALLANCE, W. Stewart (1978). *The Macmillan Dictionary of Canadian Biography*. Toronto: MacMillan of Canada.

Snježana Ružić

IN SEARCH OF WORK – THE LIFE OF CROATIAN IMMIGRANT MEN IN CANADA BETWEEN THE TWO WORLD WARS

SUMMARY

In this article the author attempts to describe the life of Croatian immigrants in Canada during the interwar period. She looks at how emigration to Canada effected family life, especially for men who went abroad in search of work and higher earnings. To begin the article, the author surveys the existing historiography, in particular the new trends in social history that examine the everyday life of “average” men and women which have opened new approaches in immigration history, paying less attention to the political and diplomatic events surrounding migration studies. Her methodological approach follows concepts developed by the “new” social history and is based on a theoretical concept of masculinity. The major primary source for her research is *Canadian/Croatian Voice* which was printed in Canada in Croatian, but she also leans heavily on important historiographical literature concerning Croatian immigrants in Canada. In her article the author provides a short survey of the emigration of Croatians to Canada which grows after an agreement was signed in 1925 between the Canadian government and the two large railway companies, Canadian Pacific Railway and Canadian National Railway. The major portion of the work examines the life of Croatian men in isolated labour camps, the hard working conditions, the constant search for work, and the psychological effects of long years of separation from family. Men leave for Canada with the intent of staying for only a certain period of time in order to bring money back home. But in the event of the economic crisis created by the Great Depression, low wages, and periods of unemployment, the length of the stay in Canada grows, creating frustration among the immigrant men as well as their families back home. In conclusion, the author shows how improving economic conditions in Canada in the mid 1930s coupled with worsening conditions in the Kingdom of Yugoslavia led most men to find steady employment in cities and decide to remain in Canada. In this case, their families soon emigrate to Canada to rejoin their husbands and fathers. The author speculates thus that Croatian immigrant communities in Canada become more rooted and develop social and cultural organizations of a more complex nature.

KEY WORDS: emigration, Canada, social history, everyday life, men, work camps

Snježana Ružić

A LA RECHERCHE D'UN TRAVAIL: LA VIE DES IMMIGRANTS CROATES AU CANADA ENTRE LES DEUX GUERRES

RÉSUMÉ

L'auteur de cet article s'efforce de décrire quelles étaient la vie des immigrants croates au Canada entre les deux guerres et les conséquences de l'émigration sur la vie familiale, en premier lieu pour les hommes qui partaient au Canada à la recherche d'un travail et de revenus. Dans un premier temps, l'auteur se penche sur la situation de l'historiographie et en particulier sur les nouveaux courants au sein de l'histoire sociale, qui s'intéresse plus à la vie quotidienne des hommes et des femmes « ordinaires », et moins à l'histoire politique et diplomatique. L'auteur souligne que ces courants ont suscité une nouvelle approche à la recherche sur l'histoire de l'immigration (*immigration history*). L'étude suit l'approche de la « nouvelle » histoire sociale et s'appuie sur le concept théorique de *masculinité (masculinity)*; dans ce cadre, elle se penche sur les travaux les plus notables à propos des immigrants croates au Canada. Cet article puise pour sa plus grande part à divers textes envoyés par les immigrants croates au journal *Kanadski/Hrvatski glas*, publié en croate au Canada. Dans la suite de son article, l'auteur fournit un bref aperçu de l'émigration des Croates au Canada, qui s'intensifie après 1925, lorsque le gouvernement canadien signe un accord avec deux grandes compagnies de chemin de fer: la Canadian National Railway et la Canadian Pacific Railway. Dans la partie centrale de son article, l'auteur évoque le quotidien des hommes dans le milieu isolé des campements de travail, les dures conditions de travail, la constante recherche d'un emploi et l'influence des longues années d'absence et d'éloignement sur la vie psychique des individus. Les hommes partent au Canada dans l'intention d'y rester un certain temps, de gagner quelque argent puis de rentrer au pays. Cependant, la grande crise économique qui éclate alors, le chômage et les bas salaires font que la période d'expatriement se prolonge contre leur gré, ce qui est une source de frustrations pour ces hommes et leurs familles. Dans la conclusion, l'auteur affirme que la dégradation de la situation économique et politique dans le Royaume de Yougoslavie ainsi que l'amélioration de la situation économique au Canada à partir du milieu des années 30 influent sur la décision des immigrants croates de se fixer au Canada. Ils sont bientôt rejoints par leurs familles: ainsi se constitue une base pour la formation d'une communauté d'émigrés.

MOTS CLES: émigration, Canada, histoire sociale, vie quotidienne, hommes, campements de travail